

نهضت میهن پرستان ارسباران به روایت اسناد و خاطرات

تألیف
بهزاد محمدخانی

زمستان ۱۳۹۴

سرشناسه	محمّدخانی، بهزاد، ۱۳۵۵-
عنوان و نام پدیدآور	نهضت میهن پرستان ارسباران به روایت اسناد و خاطرات / تألیف بهزاد محمدخانی.
مشخصات نشر	تهران: مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	۳۳۲ص: ۵/۱۴/۵؛ ۲۱س.م.
شابک	۹۷۸-۹۶۴-۲۸۳۴-۷۴-۷
وضعیت فهرست نویسی	فیا
موضوع	جنبش ها و قیام ها - ایران - آذربایجان
موضوع	محمدخانلویها
موضوع	آذربایجان - تاریخ
موضوع	ارسباران - تاریخ
موضوع	ایران - تاریخ - انقلاب مشروطه، ۱۳۲۴-۱۳۲۷ق. - آذربایجان
نام سه افزوده	مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران
رده بندی کنگره	۱۳۹۴ ۳۹۱/م۳/DSR
رده بندی دی بی	۹۵۵/۰۷۵
شماره کتابخانه	۴۰۶۷۳۰۷

نهضت میهن پرستان ارسباران به روایت اسناد و خاطرات

بهزاد محمدخانی

مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر

به سفارش مؤسسه تاریخ و فرهنگ دیار کهن

تهران، خیابان ولی عصر، خیابان شهید فیاضی (فرشته)، پش چناران، شماره ۱۵

صندوق پستی: ۱۹۳۹۵/۱۹۷۵ تلفن: ۲۲۰۳۴۶۹ دورنگ: ۲۲۶۰۲۰۶

پست الکترونیکی: info@iichs.org نشانی وب: <http://www.iichs.org>

حروفچینی و صفحه آرای: مؤسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران

ناظر فنی چاپ: سجاد بهارلو

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۴

تعداد: ۱۰۰۰

قیمت: ۱۶۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۲۸۳۴-۷۴-۷

کلیه حقوق مادی این اثر تا سه نوبت چاپ برای ناشر محفوظ است

سفارشات: ۰۹۱۲۹۳۷۵۴۴۰

مرکز توزیع: نمایشگاه و فروشگاه سرای تاریخ

آدرس: تهران، خیابان ولی عصر، خیابان شهید فیاضی (فرشته)، بعد از چناران، پلاک ۱۱

تلفکس: ۲۲۶۰۲۰۹۶ نشانی وب فروشگاه: <http://www.iichstore.ir>

فهرست مطالب

۷	یادداشت دبیر مجموعه
۱۱	مقدمه مؤلف
۱۹	پیشگفتار
۲۱	فصل اول: تاریخچه مختصر طایفه محمدخانلو
۲۵	حضور در تاجیکستان: نادرشاه در دشت معان
۲۵	مشارکت نظامی در جنگ‌های اول و دوم ایران و روس
۲۸	رشادت‌های باقرخان
۳۰	دلاوری‌های باقرخان در جنگ رات
۳۱	محمدخان
۳۵	فصل دوم: حاج صفقلی‌خان نماد استقلال و وطن‌پرستی و دین‌مداری
۴۲	قتل صنم‌خانم
۴۳	زیارت خانه خدا
۴۷	فصل سوم: غارت و کشتار طایفه محمدخانلو توسط قزاق‌های روس
۴۹	مقدمه
۵۲	جنگ توپخانه و کشتار و غارت اموال طایفه محمدخانلو
۵۶	جریان کشته شدن شیریندل‌خان محمدخانی توسط امیر ارشد
	فصل چهارم: مجاهدات و مبارزات مجاهد نستوه و رزمنده مخلص و دوستدار وطن
۶۱	شهید رضاقلی‌خان محمدخانی
۶۶	دستگیری ناصر داشکسنی ۱۳۲۰
۷۰	مبارزات «رضاقلی‌خان محمدخانی» با ارتش سرخ
۷۹	فصل پنجم: مبارزات شهید عالیشان‌خان محمدخانی علیه متجاوزین و شهادت وی
۸۳	نحوه شهادت شهید عالیشان‌خان محمدخانی
	فصل ششم: آخرین جنگ میهن‌پرستان و دفاع جانانه، دستگیری و انتقال به تبریز

۸۷	و محاکمه و تیرباران.....
۸۹	جنگ دونهلان آخرین جنگ و آخرین دفاع جانانه.....
۹۱	جریان دستگیری مبارزان.....
۹۳	انتقال به تبریز و محاکمه و تیرباران.....
۹۶	فصل هفتم: مبارزات رضاقلی خان و همرزمان (طالب، عبدالله قره‌باغی و موسی خان) در پینه کتب تاریخی و مطبوعات.....
۹۹	دفاع جانانه میهن پرستان ارسباران در برابر ارتش سرخ و حزب دست‌نشانده توده.....
۱۱۱	کتاب «مغازی» کسره تاریخ.....
۱۱۳	جریان دستگیری..... صمدخان احمدی.....
۱۲۷	فصل هشتم: مصاحبه با.....
۱۳۱	مصاحبه تفصیلی با..... مددخان برادرزاده رضاقلی خان محمدخان.....
۱۴۴	مصاحبه با دختر خواهر رضاقلی خان محمدخان، خانم بیوک خانم پناهی.....
۱۴۸	مصاحبه اختصاصی با صفقی بشیر..... رضاقلی خان محمدخان.....
۱۵۴	مصاحبه با تنها شاهد زنده جنگ «دونهلان» آقای مشهدی علی محسنی.....
۱۶۱	مصاحبه کوتاه با آقای مظفر لیشی.....
۱۶۳	مصاحبه با آقای قهرمان بران.....
۱۷۰	مصاحبه تفصیلی با یگانه فرزند در قید حیات «رضاقلی خان محمدخان»، آقای ماشاءالله محمدخان.....
۱۸۴	مصاحبه با فرزند شهید عالیشان محمدخان، اسماعیل محمدخان.....
۱۸۷	کتابنامه.....
۱۸۹	ضمائم.....
۱۹۱	ضمیمه یک: اسناد تاریخی خاندان محمدخان.....
۲۳۰	ضمیمه دو: متن کتاب تاریخ جاوید.....
۲۷۵	ضمیمه سه: فهرست افرادی که در وقایع آذربایجان به افتخار شهادت نائل گردیدند.....
۲۹۵	تصاویر.....
۳۱۷	نمایه.....

یادداشت دبیر مجموعه

در عرصه تاریخ معاصر ایران، پیدایش فرقه دموکرات و حوادث مربوط به آن که با عنوان **غالبه آذربایجان** شهرت یافته یکی از حوادث مهم تاریخی است، موضوع تحقیق و پژوهش شگراں بسیاری گردیده است. این واقعه تاریخی ابعاد مختلفی داشته است و ابعاد جهانی دارد و از سویی دیگر ابعاد داخلی. در عین حال موافقان و بقایای گروه‌های کمونیستی و هواداران جریان‌های چپ پیدایش فرقه دموکرات را جنبشی از بطن جامعه آذربایجان معرفی می‌کند که نمونه عالی و بی مثال دموکراسی بوده است! از طرف دیگر، در پژوهش‌های دوران حکومت پهلوی به نوعی دست‌خط‌ها طرح شده و سرکوبی فرقه به عنوان موفقیت و قهرمانی محمدرضا پهلوی معرفی و تبلیغ گردیده است. در سال‌های اخیر انتشار اسناد محرمانه حزب کمونیست شوروی سابق توجه محققان به این موضوع را بیش از پیش جلب نمود، زیرا این اسناد گرامین صریح و لازم‌الاجرای استالین برای برپایی فرقه دموکرات را افشا کرده است. واقعیتی که تبلیغات هواداران و بقایای فرقه را به چالش جدی کشیده است.

در کنار این دو دیدگاه که به آن اشاره شد، دیدگاه سومی هم وجود دارد و آن دیدگاهی است که به نقش خود مردم آذربایجان در این قضایا توجه دارد. با توجه به اسناد و مدارک متقن نه مردم آذربایجان و نه حتی سران فرقه دموکرات از پیشه‌وری گرفته تا سایر به ظاهر گردانندگان فرقه هیچ‌کدام نقشی

در پیدایش و ظهور فرقه نداشته‌اند.^۱ لیکن علما و مردم مسلمان آذربایجان در فروپاشی فرقه دموکرات نقش را مهمی ایفا کرده‌اند. مقاومت‌های عشایر، مردم و علمای آذربایجان در مقابل فرقه دموکرات همزمان با زمزمه‌های تجزیه طلبی فرقه در تابستان و پاییز ۱۳۲۴ آغاز شد. مخالفت‌های صورت گرفته را در چند مقطع می‌توان مورد بررسی قرار داد: قبل از تسلط مسلحانه فرقه دموکرات بر آذربایجان؛ در حین تسلط مسلحانه به کمک ارتش سرخ بر آذربایجان؛ در دوره تسلط فرقه.

بررسی ماهواره‌های صورت گرفته در این مجال اندک مقدور نیست با این حال به تناسب موضوع این کتاب «نهضت میهن پرستان ارسباران به روایت اسناد و خاطرات» خیزش مسلحانه میهن پرستان منطقه ارسباران در دوره قدرت و تسلط فرقه بر آذربایجان پدیدار گشته است. اهمیت این قیام منحصر به فرد از آن جهت است که در اوج اقتدار فرقه دموکرات در آذربایجان و با یک پشتوانه مذهبی و عرق دینی و ملی آن هم در جوار مرزهای اتحاد جماهیر شوروی به وقوع پیوسته است. رضاقلی خان و یاران جان‌بر کفش که رادمردانی مؤمن و معتقد بودند بدون اینک زبانشان ارتش و یا دولت ایران مورد حمایت قرار گیرند تا اسفند ۱۳۲۴ با قوای فرقه، در دردت به مبارزه پرداخته و تلفات زیادی به آنها وارد ساختند.

انعکاس گسترده اخبار سرکوب نهضت میهن پرستان ارسبارانی در ارگان رسمی فرقه دموکرات نشان از اهمیت این خیزش داشت. با نامه‌های نمایان فرقه در سرکوبی این قیام، نیروهای دوره دیده ارتش سرخ، مأمور قلع و معمر مبارزان ارسبارانی شدند و بعد از چند نبرد خونین و سخت سرانجام سران نهضت به علت اتمام مهمات و سرمازدگی دستگیر و پس از انتقال به تبریز با تبلیغات

۱. البته این به معنی نادیده گرفتن شرایط سیاسی و اقتصادی و اجتماعی آذربایجان نیست دست کم شرایط سایر نواحی ایران بهتر از آذربایجان نبوده است.

گسترده محاکمه و در تاریخ هفتم اسفند ۱۳۲۴ به جرم میهن دوستی به فیض شهادت نائل آمدند.

کتاب پیشرو با نگاهی به نقش ایل محمدخانی در تحولات تاریخی ایران و حضور این ایل در جنگ‌های روسیه تزاری علیه ایران، فتح هرات تلاش دارد روایتی نو بر اساس اسناد و تاریخ شفاهی از نهضتی که سال‌ها در چنبره مصادره افرادی خاص بود، ارائه نماید. ادعایی نیست این کتاب یک اثری جامع و مانع در موضوع مورد بررسی خود است لیکن به جهت اشمال بر روایت‌های شفاهی منحصر به فرد برخی شاهدان عینی مبارزات میهن پرستان ارسبارانی مجموعه‌ای قابل توجه و اعتناست. ضمن این که ضمائم کتاب که زندگی‌نامه و فهرست اسامی درباریان، بحران آذربایجان است با سختی و پیگیرهای مجدانه چند ساله مؤلف کتاب فراهم آمده، منبعی ارزشمند برای مطالعه محققان تاریخ معاصر آذربایجان خواهد بود. اسناد تاریخی و تصاویری هم که در ادامه کتاب آمده است برای مطالعات محلی منطقه اردباران و ایل محمدخانی سودمند خواهد بود.

علی‌رغم تمامی زحماتی که مؤلف محترم در گردآوری اطلاعات و اسناد بر خود هموار نموده پر واضح است در گزارش‌های انتقاس سرخ شوروی و اسناد محرمانه فرقه دموکرات و حزب کمونیست جمهوری آذربایجان اطلاعات دیگری از نهضت میهن پرستان ارسباران و سایر نواحی آذربایجان موجود دارد که امید است روزی قابل دسترسی و استفاده باشند.

با گرمی داشت نام و یاد شهدای ارسبارانی حافظ استقلال آرمان ایران عزیز، زحمات چندین ساله مؤلف محترم آقای بهزاد محمدخانی را راجع نهاده موفقیت وی را از خداوند خواهانم. وظیفه خود می‌دانم قدردان حسن توجه و مساعدت جناب آقای دکتر موسی حقانی مدیر محترم موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران باشم، همچنین از سرکار خانم منیره میانجیان که تایپ و اصلاح و صفحه‌بندی اولیه کتاب را انجام داده است؛ آقای نادر خبازی دولت‌آباد و ویراستار

این مجموعه، همچنین آقای امیر نیکبخت صفحه‌آرایی نهایی کتاب و آقای مهدی داودی نمایه کتاب را تهیه نموده است تقدیر و تشکر نمایم.

رحیم نیکبخت

عضو هیئت علمی دانشگاه تبریز

www.ketab.ir

مقدمه مؤلف

«ن و القلم» به بیان «عرز»؛ قسم به قلم و آنچه نویسند. قلمی که درباره مبارزات و جان‌نثاری‌های سواران گمنام از دیار مردخیز و قهرمان‌پرور ارسباران که در دوره‌ای از تاریخ ایران، عرزن که دولت منسجم و ارتش مقتدر وجود نداشت، کمر همت بسته و از سرزها بیان این آب و خاک دفاع کرده‌اند، می‌نویسد. از اوان نوجوانی با اشتیاق مصداق‌انیزی به صحبت‌های بزرگ‌ترهای طایفه درباره وقایع و حوادث مهم تاریخی منطقه مری ارسباران گوش می‌دادم. آنها وقایع را چنان دقیق بیان می‌نمودند که گویی دیده سینماست!!

مجموعه پیش رو به مبارزات و جنگ‌های تاریخی در منطقه از دوران جنگ‌های ایران و روس تا جنگ هرات، مجاهدت‌های عرزن در ارسباران، انقلاب مشروطیت، حمله امیر ارشد به منطقه و حمله ارتش سرخ در جنگ جهانی دوم و در ادامه آن سودای تشکیل فرقه استالینی دموکراتان دربار، جان و مبارزات و جنگ‌های مجاهدان این طایفه میهن‌پرست در مقابل متجاوزین و متجاسرین و شهادت جد و پدر بزرگ مبارز و نستوه مؤلف این اثر (رضا قلی‌خان محمدخانی و عالیشان محمدخانی) و شهادت دلاورمردان باوفایی چون طالب قره‌باغی و عبدالله قره‌باغی و موسی‌خان معروف به همای و ... که ضمن ترجیح دادن شهادت سرخ و باعزت را به زندگی زیر پرچم اجانب خارجی و تحت لوای متجاوزین را تشریح می‌نماید. در مقابل این مبارزات و مجاهدتها جریانی خاص

خودنمایی می‌کند که ضمن تضییع و مصادره خون، نام و مبارزات و مصادره اموال شهیدان و حتی حقوق حقه بازماندگان قد و نیم قد آنها به عواید خاص و صدرات والایی و نمایندگی مجلس می‌رسد.

در آستانه هفتادمین سالگرد شهادت این شهیدان عزیز، یکی از نوادگان این سارزین بعد از آن مصادره‌ها و تضییع حق‌ها به تبیین مبارزات این شهدا و بنیاد فکری طایفه میهن پرست محمدخانلو می‌پردازد.

راقم این سطور حسب تعلقات خاطر و وجدان همیشه بیدار و احساس تکلیف از سال ۱۳۷۰ با مطالعه کتاب *پریزاد*^۱ تألیف عیسی غربی کلیر، که در آن انواع ظلم لطف و تگ نظری به «حاج صفقلی خان محمدخانی» که در زمان خود مفتخر با نشان «سرتیپی» از «مظفرالدین شاه» گردیده بود، تصمیم گرفتم با ارائه اسناد قانونی و کم سرتیپی ایشان پاسخی به کتاب ایشان ارائه دهم. اما این امر مهم در آن زمان به دلیل اشتغال به تحصیل میسر نگردید، اما جرقه و اراده این امر مهم در آن زمان به جهت جلوگیری از فراموش شدن تاریخ شفاهی و از بین رفتن اسناد تاریخی در ذهن بنده چون آتشی در نیستان شعله‌ور گردید. اما با شکایت قانونی و ارائه طومار و اصل فرمان «سرتیپی» کتاب «پریزاد» در همان اولین چاپ به توقف و از چاپ مجدد آن جلوگیری به عمل آمد. از آن زمان ذهن و وجود من در تلاطم و بی‌قراری عجیبی روزگار سپری می‌نمود، در جستجوی اسناد و خاطرات این طایفه میهن پرست بوده که شاید مرهمی باشد بر زخم‌های دیرین مصائبی که بر پیکر این طایفه فرو آمده است.

روزگار سپری می‌شد و اراده و همت بنده محکم و محکم‌تر. در سال ۸۲ هم‌زمان با شروع فعالیت بنده در آذربایجان شرقی و اقامت در شهر تبریز این

۱. در این کتاب حسب ارائه اطلاعات تحریف شده توسط جریان خاص؛ حاج صفقلی خان را دستیار و ریش سفید هاشم خان قلمداد کرده بودند.

امر مهم، مهم‌تر گردید. تا اینکه با مطالعه کتاب وزین ارسباران در گذر حماسه و تاریخ اثر استاد محترم جناب حجت‌الاسلام محمد حافظ‌زاده و کتاب مفان در گستره تاریخ اثر مرحوم عزیزالله قلمی این گام و حرکت بنده چنان شتاب دوچندان گرفت. در کتاب‌های مذکور احساس می‌شد که حق مطلب در شأن مبارزین و مجاهدین حسب ارائه اطلاعات تحریف‌شده به نفع افراد و جریانی خاص که بعد از قضایای مذکور صاحب جاه و مقام شدند مصادره شده است. از همان زمان شروع به تحقیق و کنکاش اسناد تاریخی نمودم اما به دلیل قلت آنها کمیت نمی‌کرد. به افراد موثق و اساتید تاریخ، مراکز اسناد و موزه‌ها و فرهنگ شفاهی منطقه ارسباران مراجعه نمودم. تاریخ شفاهی منطقه ارسباران را از زبان افراد درق و سادگان وقایع کاویدم. خدای منان را شاکر و سپاسگزارم که قدرت و اراده خود را در وجه بنده جاری ساخت تا این امر مهم و اثرگذار را در حد توان، آغاز و به انجام رسانم. یافته‌های خود را بر طبق اخلاص گذارده و در این مجلد تقدیم می‌کنم. به واسطه ضمیمه حق و مصادره نام و یاد مبارزین و مجاهدین و شهدای ارسباران در طول سال‌ها اراده خداوند بر این قرار گرفته بود که خون این شهیدان زایل نشود و مجاهدتهای آنان به قدر وسع نویسنده معرفی و عرضه گردد. هم‌زمان با مطالعه کتاب و تحقیق آن با وقایع رخ داده در تاریخ معاصر ارسباران به استناد تاریخ شفاهی به مبارزین متعدد از تحریف و مصادره‌ها برخوردارم که در اصلاح آن کوشیدم.

این کتاب به پاس بزرگداشت مبارزات جوانمردانه و جانی‌فانی افراد مجاهد و مبارزی از منطقه ارسباران از جمله: زول‌ولی، محمدولی سادات، درخان، محمدخان، احمدخان، حاج صفقی‌خان محمدخانی، تیمورخان، رفیعتی‌خان محمدخانی، عالیشان محمدخانی، عبدالله‌خان محمدخانلو، طالب قره‌باغی، عبدالله قره‌باغی، موسی‌خان معروف به همای، میرصمدخان احمدی، حسن‌خان احمدی، علی‌عباس خمارلو، امامعلی خمارلو و... که در طول جنگ‌های اول و دوم ایران و روس، جنگ هرات، مجاهدت‌های مرزی، حمله امیر ارشد به منطقه

و غائله بحران آذربایجان در دوره متجاسرین و حمله ارتش سرخ به آذربایجان در تاریخ معاصر تألیف شده است.

در حد توان سعی بر این بوده است که از مبارزین حقی ضایع نگردد، و اگر نویافته‌ای هم بعد از انتشار این اثر اعم از عکس، خاطره و یا سند به دست نویسنده برسد در چاپ بعدی با ذکر ارائه‌دهنده آن اضافه خواهد شد. در تدوین و تألیف کتاب از اسناد در کنار تاریخ شفاهی که در سینه‌ها به امانت بوده، استفاده شده است که خود روش جدید و درخور توجه در تاریخ معاصر می‌باشد. در حالی که از موارد بخش مهمی از همین تاریخ شفاهی به دلیل کوتاهی گردآوری شده شرح این حوادث در سینه‌ها به خاک سپرده شده است. اما کوشیدیم حداقل از افراد تازه و شاهد آن حوادث تلخ استفاده نمایم. راقم این سطور از خانواده تاریخ‌ساز منطقه ارسباران و آذربایجان و ایران بوده و مطالعات تاریخی هم در حد توان داشته است، اما تحصیلات دانشگاهی در رشته مهندسی معدن دارد و از این رو کتاب عالی و عاری از اشکال نبوده، مؤلف خرسند خواهد شد کاستی‌ها را در چاپ‌های بعدی جبران نماید. اما به این مقوله هم اعتقاد راسخ دارم که عمق نگاه جامع مهندسی به مسائل فرهنگی و تاریخی، که خارج از حیطه فنی و مهندسی است، در حد توان اهل فرهنگ و تاریخ نباشد کمتر از آن نیست. در این زمینه مثلاً برای فراوانی قابل ذکر است.

با استعانت از خداوند متعال و در آستانه هفتادمین سالگرد شهادت شهیدای مجاهد و مبارز ارسباران در غائله فرقه استالینی دموکرات آذربایجان؛ در شهریور ماه سال ۱۳۹۳ به واسطه آشنایی با دوست و برادر بزرگوارم آقای رحیم نیکبخت میرکوهی عضو محترم هیئت علمی دانشگاه تبریز و نظر لطف و عنایت ایشان به شهیدای ایران اسلامی و همکاری و مساعدت ویژه ایشان جهت انجام مصاحبه‌های تخصصی با افراد مطلع و صاحب‌نظر در تهران و خداآفرین ارسباران و همکاری بی‌شائبه ایشان کار تدوین، تألیف و انتشار این کتاب به انجام رسید.

مؤلف اثر مفتخر است قدم در راهی پریچ و خم و سراسر سنگلاخ گذارده، مصائب و مشکلات عدیده را به جان خریده و در این مقوله با این حساسیت و علاقه مسیر را طی کرده است. احترام به مبارزین و مجاهدین و شهدای مذکور در این اثر که جهاد در راه خدا و دفاع از این آب و خاک را به زندگی اشرافی مقدم دانستند و فرزندان خردسال آنها در غیاب پدرانشان و مصادره اموال، روزگار سختی را گذراندند، واجب و ضروری است.

رضی بعد از مرحله ویراستاری متن کتاب در ملاقات با استاد محترم تاریخ و عضو شورای شهر تبریز جناب آقای بهروز خاماچی، ایشان به جریان محاکمه و شهادت مبارزین در محل زندان جدید شهر تبریز در آن زمان (محل اداره گذرنامه فعلی) در خیابان صائب تبریزی اشاره می‌کردند و از شجاعت‌ها و شهامت آنان سخن‌ها می‌فتند. ایشان وجود مجسمه مبارزین در محل شهادت آنان تا بهمن ماه سال ۳۵۷ یادگیری شدند. امید است بعد از انتشار کتاب با مساعدت و بذل مساعی ایشان تدبیر ساختن و نصب مجسمه مبارزین در محل اداره گذرنامه فعلی در آستانه هفتاد و یک سال از شهادت آنان فراهم شود تا روحیه اینار و شهادت در کشور روز به روز فزون‌تر گردد.

البته مجسمه مبارزین را جناب خاصای قریه باغی یادگار شهید عبدالله قره‌باغی نیز مشاهده کرده بودند. اما نکته قابل تأمل این بود که در چند محل دفن مبارزین در شهر تبریز بوده ولی مؤلف با جستجوی زیاد و اطلاعات موثق دست نیافت تا قابل استناد باشد!! از آنجایی که این مبارزین در زندان جدید شهر تبریز در خیابان صائب تبریزی به شهادت رسیده‌اند، امکان انتقال پیکر آنان به دلیل نزدیکی به قبرستان امامیه محتمل‌تر به نظر می‌رسد. اما عده‌ای هم قبرستان طوبانیه در ابرسان را تأیید می‌نمایند و عده‌ای قبرستان شتریان را. محل دفن شهیدان میر صمدخان احمدی و حسن‌خان احمدی در قبرستان قوم تیه می‌باشد و ظاهراً محل زندان آنها (احمدی) زندان لیل‌آباد تبریز بوده که با تیمسار احمد زنگنه هم‌زندان بوده و ایشان نحوه شهادت آن عزیزان را در خاطرات خود ذکر نموده است.

این خواست خانواده محترم شهدا بوده که محل دفن آنان شناسایی شود. البته آنها که می‌دانستند و انواع و اقسام مصادره و استفاده از وجود مبارک این شهدا کردند این راز مهم را هم با خود به خانه ابدی بردند.

بیگانگان در غائله آذربایجان، برادر و هموطن را به دست برادر و هموطن دیگر از میان بردند اما خود نیز هرگز به اهداف شومشان نرسیدند. چه بسا کسانی که بر روی اجساد این شیرها رقصیدند و شادی کردند و خود را بزرگ پنداشتند، غافل از آن بودند که شیر، شیر می‌ماند و کرکس همان کرکس...

در پایان - دارد از تمام عزیزان و سرورانی که در تألیف این اثر مؤلف را صادقانه یاری نمودند کمال تشکر و قدردانی را ابراز نمایم: از تمام مصاحبه‌شوندگان (سازمان محمدخانی، سرکار عالی بیوک خانم پناهی، صفقی بشیری، مهدی علی محسنی، قهرمان بران و ماشاءالله محمدخانی) که صادقانه تمام زوایای مبارزات، جهادین را بیان نمودند، از پدر عزیزم جناب اسماعیل محمدخانی که یادگار شاهد عالیشان محمدخانی می‌باشد و مشوق راهم بودند، از پسر عموی عزیزم علاقه‌مندم جناب سام محمدخانی و خانواده محترم ایشان که صادقانه همکاری نمودند، از سرور عزیزم جناب خاصای قره‌باغی یادگار شهید عبدالله قره‌باغی که صادقانه بدل مساعی نمودند، از سرور عزیزم جناب عطاالله لیشی جهت حفظ و نگهداری اسناد خانوادگی و ارائه آن جهت چاپ برای اولین بار در کتاب، از سرور عزیزم جناب حسین دوستی جهت همکاری، از حجت‌الاسلام محمد حافظ‌زاده جهت همکاری، از مؤسسه محترم تاریخ و فرهنگ ایران، مدیریت و کارکنان محترم مؤسسه تاریخ و فرهنگ دیار کهن جهت همکاری‌های لازم برای آماده سازی کتاب، از برادر عزیزم جناب عارف محمدخانی جهت همکاری‌های لازم، از برادر عزیزم جناب مهندس یوسف پورحسین و والدین محترم ایشان جهت همکاری، از دوست عزیزم جناب استاد جنگیز مهدی‌پور جهت همکاری، از برادر و دوست عزیزم آقای عزیز بشیری و والدین محترم ایشان جهت همکاری بی‌نظیر برای گرفتن عکس‌های مورد نیاز، از دوست و برادر عزیزم آقای شهسوار بشیری جهت همکاری بیدریغ بابت کشف

و عکاسی از محل اسارت شهدای مبارز این مجموعه، از جناب فرمان عباسی جهت ارائه اطلاعات، از جناب خسرو صفی زاده جهت ارائه اطلاعات، از عموی عزیزم جناب قدرت محمدخانی که با تشویق و ارشادهای خود این اثر به سرانجام رسید، از جناب مظفر لیشی جهت همکاری و تعیین نقشه استراتژیک، از هنرمند عزیز جناب مرغوب موسوی جهت بازسازی یگانه اثر دست شهید رضاقلی خان محمدخانی جهت ارائه به موزه نظامی، از جناب ناصر لیشی جهت ارائه اطلاعات و همکاری، از سرور عزیزم جناب رسول شریف پور جهت همکاری، از جناب سلام الله خان آقا زاده جهت همکاری، از عموی عزیزم جناب ارسلان محمدخانی جهت ارائه اسناد متعلق به طایفه جهت چاپ برای اولین بار، از عمه عزیزم الحاجیه زینب آقا زاده جهت ارائه اطلاعات ارزشمند، از جناب حاج حسین قهرمانی جهت همکاری، از جناب عزیز حسین زاده، یادگار شریف، مرحوم مشهدی سعدالله جهت همکاری، از جناب کربلایی اسدالله محسن زاده جهت همکاری از آقای تیمور لیشی جهت قبول زحمت، ای مصاحبه با آقای قهرمان بران، از جناب احد شیردل جهت همکاری، از جناب جمشید صفرزاده جهت همکاری، از جناب ساریخان و علی قهرمانی جهت همکاری، از جناب خانقلی طاحونی جهت ارائه اطلاعات ارزشمند و از همسر عزیزم و روبیتا و رونیای عزیز جهت ایجاد فرصت مطالعاتی و همکاری.

از شادروانان: اسماعیل خان لیشی، اصغر سلطانی، حاج علی بیگ بهمنی، مهدیقلی محمدخانی، کنتو خان صفی زاده، سید اشرف موسوی، سید یعقوب موسوی، سید تقی موسوی، عبدالعلی و عبدالحسین علی پور آذر، خردرخان، ملک، مشهدی محمد رضایی، آقار سلطانی، ولی قاسمی، کریم خدادادی، میر نظام موسوی، قاسم شیردل، حسن بشیری، مشهدی محمود پناهی، عوض شیربندل، عادل خان محمدخانلو، خانم یادگار محمدخانی، تاجدار خان محمدخانلو، مشهدی ذوالفقار آقا زاده، اسلام فتحی پور، مشهدی محمد صفی زاده، افروز صادقی، دکتر جهان شاه حاج علیلو و هر فردی که مطلبی از ایشان نقل قول شده که با ارائه اطلاعات ارزشمند موجبات غنای کتاب

گردیدند و متأسفانه قبل از چاپ کتاب به دیار حق شتافتند، طلب مغفرت و رحمت الهی از خداوند متعال آرزومندم. ثواب اخروی این اثر تقدیم به روح شهدای این آب و خاک، شهدای گران قدر این اثر و اموات طایفه میهن پرست محمدخانلو و اموات خوانندگان محترم و روح بلند مادر مهربان مؤلف می گردد.

باشد که قبول افتد

بهزاد محمدخانی

behzad.hpt@gmail.com

۱۰ تیرماه ۱۳۹۴

www.ketab.ir

پیشگفتار

مطالب کتاب بسرو سبب وقایع تاریخی و اتفاقات از قدیم به جدید تشریح گردیده است.

در فصل اول به تاریخچه طایفه محمدخانلو از ابتدا تاکنون به طور مختصر اشاره رفته است. مبارزات و مجاهدت‌های زول ولی، محمدولی سلطان، باقرخان، محمدخان و احمدخان بررسی شده و مبارزات آنها در جنگ‌های اول و دوم ایران و روس و جنگ هرات و شهادت باقرخان و احمدخان در جنگ هرات به تفصیل آمده است.

در فصل دوم به زندگی‌نامه حاج صفقلی‌خان نماینده وطنی، سستی و دینداری طایفه حاج خانلو اشاره رفته و مبارزات ایشان و امور مرزبانان، توقیف اموال توسط دولت روسیه و دریافت نشان سرتیپی از مظفرالدین‌شاه تشریح گردیده است. در این فصل حسب مقدورات و اطلاعات به خدمات مرزبانی، مأموریت‌ها اشاره شده است.

در فصل سوم به غارت و کشتار طایفه محمدخانلو توسط قوای امیر ارشد اشاره شده و به کشته‌شدن تیمورخان، شیریندل‌خان، حسن‌خان و اسارت حسین‌خان و رضاقلی‌خان پرداخته شده است.

در فصل چهارم کتاب به مجاهدات و مبارزات مجاهد نستوه و رزمنده مخلص شهید رضاقلی‌خان محمدخانی اشاره رفته است و جریان دستگیری

ناصر داشکسنی هم تشریح گردیده، این فصل به وقایع قبل از آذرماه ۱۳۲۴ می‌پردازد.

در فصل پنجم به زندگینامه و تشریح نحوه شهادت شهید عالیشان محمدخانی اشاره رفته است. شهادت ایشان درست چند هفته قبل از دستگیری پدرش، رضاقلی خان محمدخانی، صورت گرفته است.

در فصل ششم به تشریح جنگ دونبلان و دفاع جانانه شهیدان رضاقلی خان محمدخانی، طالب و عبدالله قره‌باغی و موسی خان معروف به همای پرداخته شده. جریان دستگیری آنها در ارسباران و انتقال و محاکمه صحرایی و در نهایت کشتنشان در تبریز بررسی شده است.

در فصل هفتم به مبارات رضاقلی خان محمدخانی، طالب و عبدالله قره‌باغی و موسی خان معروف به همای و... در کتاب‌های تاریخی و مطبوعات آن زمان از جمله روزنامه آذربایجان از ۱۰ بهمن ۱۳۲۸ و بیانات فرقه دموکرات آذربایجان و روزنامه آزاد شماره ۴۰۰ چاپ اول خرداد ماه ۱۳۲۸ پرداخته شده است.

در فصل هشتم مصاحبه با شهیدان و رایان مطلع درج شده است. در ضمائم کتاب برای اولین بار استادی خطاب شده است که به دلیل وقوع جنگ‌های زیاد و حمله امیر ارشد، بسیاری از اسرار و آنچه باقی‌مانده برای دور نگهداشتن از دسترسی دشمن در شرایط بد و گاه هم در دل زمین نگهداری می‌شد، لذا شرایط جوی و رطوبت تأثیر نامطلوبی بر آنها داشته است.